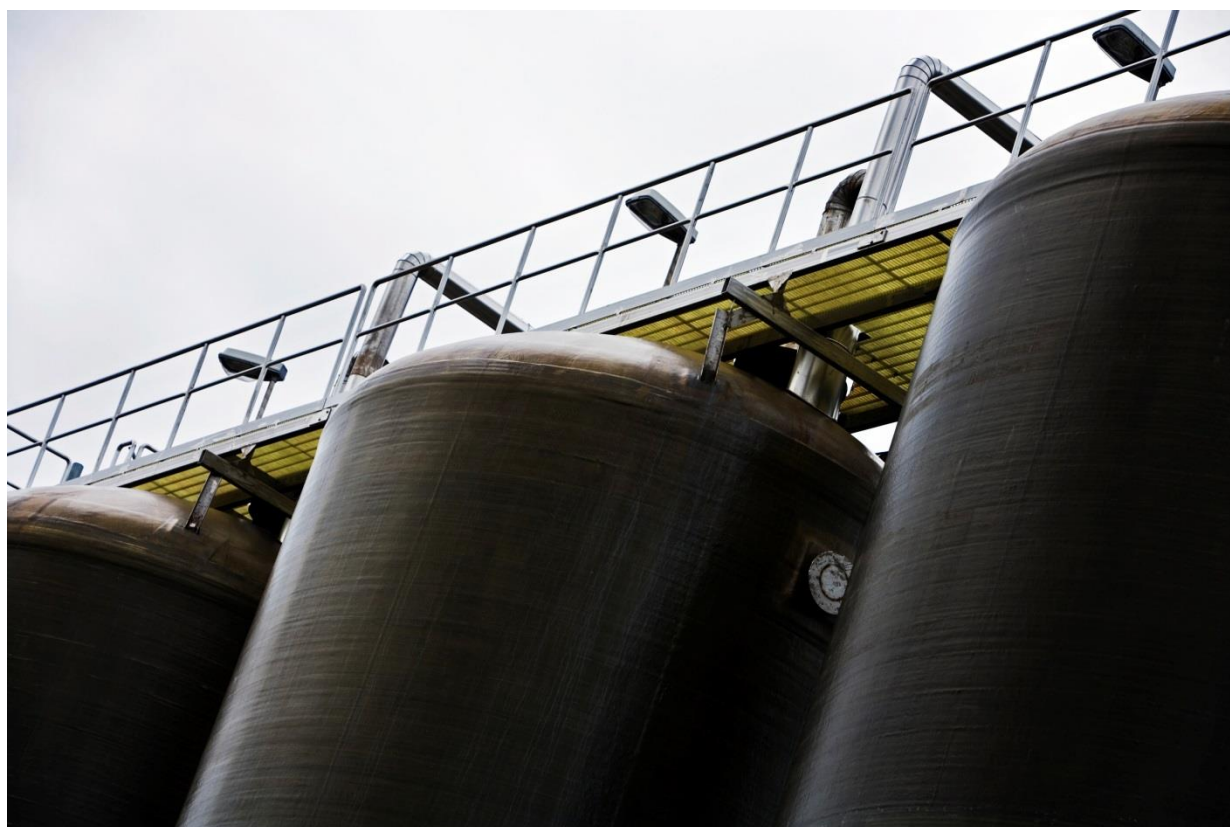

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Handlingsprogram och säkerhetsledningssystem

Ett stöd vid det systematiska arbetet med att upprätta, förnya och granska ett handlingsprogram och ett säkerhetsledningssystem

MSB:s kontaktpersoner:

Helena Håkanson

Helena Fridh

Narges Teimore

Pär Ryen

Publikationsnummer MSB914 - november 2015

ISBN 978-91-7383-602-9

Förord

Bakgrund

Inom industrin hanteras det stora mängder kemikalier och farliga ämnen. Detta i kombination med den mänskliga faktorn kan leda till allvarliga olyckshändelser i form av kemikalieutsläpp, brand och explosioner.

Sevesolagen anger att alla verksamhetsutövare som omfattas av Sevesolagstiftningen ska förebygga riskerna för allvarliga kemikalieolyckor. Därutöver gäller att i de fall en allvarlig kemikalieolycka inträffar är verksamhetsutövaren skyldig att begränsa följderna.

Ifall verksamheten omfattas av Sevesolagstiftningens bestämmelser grundar sig antingen på gränsmängderna för enskilda farliga ämnen enligt bilagan till Sevesoförordningen eller på summorna av relationstalen enligt summeringsregeln¹ uträknade på basis av kvantitet farliga ämnen.

Verksamheter som omfattas av Sevesolagen och dess följdbestämmelser ska enligt 8 § Sevesolagen utarbeta ett handlingsprogram för hur allvarliga kemikalieolyckor ska förebyggas. Handlingsprogrammet ska genomföras genom ett säkerhetsledningssystem.

Syfte

Det viktigt att risk och säkerhet beaktas tidigt i processen vid uppförande av en verksamhet med storskalig kemikaliehantering och vid myndigheternas tillsyn av verksamheten. Risk- och säkerhetsfrågorna är viktiga även i den fortsatta och kontinuerliga driften vid de verksamheter som hanterar stora mängder farliga ämnen.

Syftet med denna vägledning är att utifrån Sevesolagen och dess följdföreskrifter beskriva vad ett handlingsprogram ska innehålla samt de uppgifter och beskrivningar som ska beaktas vid genomförandet av verksamhetsutövarens säkerhetsledningssystem. Handlingsprogrammet ska uppfylla lagstiftningens krav samt hålla en hög kvalitet. Vägledningen är avsedd att vara ett stöd och bidra till ett systematiskt arbete vid upprättande, förnyande och vid granskning av ett handlingsprogram.

Vägledningen är avsedd dels för verksamhetsutövare med syftet att ge en samlad presentation av regelverket och dess tillämpning, dels för tillstånds- och tillsynsmyndigheter.

Grunden för vägledningen är Sevesolagen, Sevesoförordningen och MSB:s föreskrifter om att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor. Om det skulle förekomma någon avvikelser är det alltid författning-

---

¹ Summeringsregeln, inledande punkt 7 i bilaga 1 till förordning (2015:236) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor.

arnas originaltext som gäller. Detta är viktigt för myndigheterna att tänka på, till exempel vid förelägganden, så att hänvisningarna görs till föreskrifternas paragrafer och inte till vägledningens sidor.

Vägledningen speglar MSB:s syn utifrån rättsläget då vägledningen ges ut.

Utöver Sevesolagstiftningen finns även bestämmelser som reglerar hantering av farliga ämnen inom andra regelområden t.ex. miljölagstiftningen, lagstiftningen om skydd mot olyckor, lagen om brandfarliga och explosiva varor, plan- och bygglagstiftningen och arbetsmiljölagstiftningen. Dessa har dock inte beaktats vid framtagandet av denna vägledning.

Det är MSB:s förhoppning att denna vägledning underlättar vid upprättande, förnyande och vid granskning av handlingsprogrammet och säkerhetsledningssystemet.

Innehållsförteckning

1. Definitioner och uttryck	7
2. Handlingsprogram	9
Inledning	9
2.1 Innehåll i ett handlingsprogram	10
2.1.1 Mål och allmänna handlingsprinciper	11
2.2 Verksamhetens säkerhetsledningssystem	12
3. Lagstiftning och fördjupningslitteratur	23

1. Definitioner och uttryck

Uttryck och begrepp som används i vägledningen:

Allvarlig kemikalieolycka: olycka med ett eller flera farliga ämnen inblandade, t.ex. utsläpp, brand eller en explosion, som orsakas av okontrollerade händelseförlopp i samband med driften vid en verksamhet som omfattas av denna lag, och som medför omedelbar eller fördröjd, allvarlig fara för människors hälsa eller miljön, inom eller utanför verksamheten.

Anläggning: teknisk enhet inom en verksamhet, antingen ovanför eller under marknivå, där farliga ämnen tillverkas, används, hanteras eller förvaras. Detta inbegriper all utrustning, alla konstruktioner, ledningar, maskiner, verktyg, enskilda industrijärnvägsspår, lastkajer, bryggor, pirar, magasin eller liknande anordningar, flytande eller fasta, som är nödvändiga för anläggningens drift.

Farliga ämnen: ämnen och blandningar som regeringen har meddelat föreskrifter om och som förekommer som råvara eller som produkter, biprodukter, restprodukter och mellanprodukter, inbegripet sådana ämnen som rimligen kan bildas vid en olycka. De ämnen som avses framgår i bilaga 1 till Sevesoförordningen.

Hantering: med hantering avses, i enlighet med miljöbalken 14 kap 2 §, en verksamhet eller åtgärd som utgörs av tillverkning, bearbetning, behandling, förpackning, förvaring, transport, användning, omhändertagande, destruktion, konvertering, saluförande, överlåtelse och därmed jämförliga förfaranden.

Riskbedömning: i processen riskbedömning ingår momenten riskidentifiering, riskanalys och riskvärdering. (MSB:s publikation - Olycksrisker och MKB)

Riskidentifiering: riskidentifiering innebär både identifiering och inventering av tänkbara riskobjekt eller riskkällor och olycksförlopp samt skyddsvärda objekt, sammanställning av olycksstatistik med mera. (MSB:s publikation - Olycksrisker och MKB)

Riskanalys: genom riskanalysen beräknas eller uppskattas sannolikheter och konsekvenser för de risker som identifierats vid verksamheten. (MSB:s publikation - Olycksrisker och MKB)

Riskvärdering: riskvärdering innebär att en bedömning görs om de beräknade eller på annat sätt bedömda riskerna i riskanalysen är acceptabla eller tolerabla. Värdering av risker kan ske på individ-, organisations och samhällsnivå. (MSB:s publikation - Olycksrisker och MKB)

Riskkällor: riskkällor är avgränsade delar inom verksamheten som kan orsaka olyckor, som exempel gasoltank, distributionsledningar, ansamling av brännbart material. (MSB:s publikation - Olycksrisker och MKB)

Sevesolagen: lag (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor samt lag (2015:233) om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

Sevesoförordningen: förordning (2015:236) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor.

Sevesoföreskriften: Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps föreskrifter (2015:8) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor.

Sevesolagstiftningen: Sevesolagen, Sevesoförordningen och Sevesoföreskrifter

Summeringsregeln: om det inom en verksamhet förekommer eller kan förekomma flera ämnen som anges i bilagan till Sevesoförordningen i mängder som understiger de gränsmängder som anges för varje ämne ska en summering göras för att fastställa om verksamheten omfattas av bestämmelserna (punkt 7 i bilaga 1 till Sevesoförordningen).

Verksamhet: hela det område som står under en verksamhetsutövares ledning eller kontroll eller flera verksamhetsutövares gemensamma ledning eller kontroll och där det finns farliga ämnen vid en eller flera anläggningar, inbegripet såväl det geografiska området som gemensamma eller därtill hörande infrastrukturer eller aktiviteter.

Verksamhetsutövare: varje fysisk eller juridisk person som driver eller innehar en verksamhet eller anläggning eller som på annat sätt har rätt att fatta avgörande ekonomiska eller andra beslut om verksamhetens eller anläggningens tekniska drift. Om flera verksamheter med en gemensam ägare är samlokaliserade, ska dessa anses som en enda verksamhet och den gemensamma ägaren som verksamhetsutövare.

Verksamhet på den lägre kravnivån: en verksamhet där det finns farliga ämnen som är lika med eller större än de kvantiteter som anges i kolumn 1 i bilagan till Sevesoförordningen. När det är lämpligt ska summeringsregeln tillämpas enligt punkt 7 i bilaga 1 till Sevesoförordningen.

Verksamhet på den högre kravnivån: en verksamhet där det finns farliga ämnen som är lika med eller större än de kvantiteter som anges i kolumn 2 i bilagan till Sevesoförordningen. När det är lämpligt ska summeringsregeln tillämpas enligt punkt 7 i bilaga 1 till Sevesoförordningen.

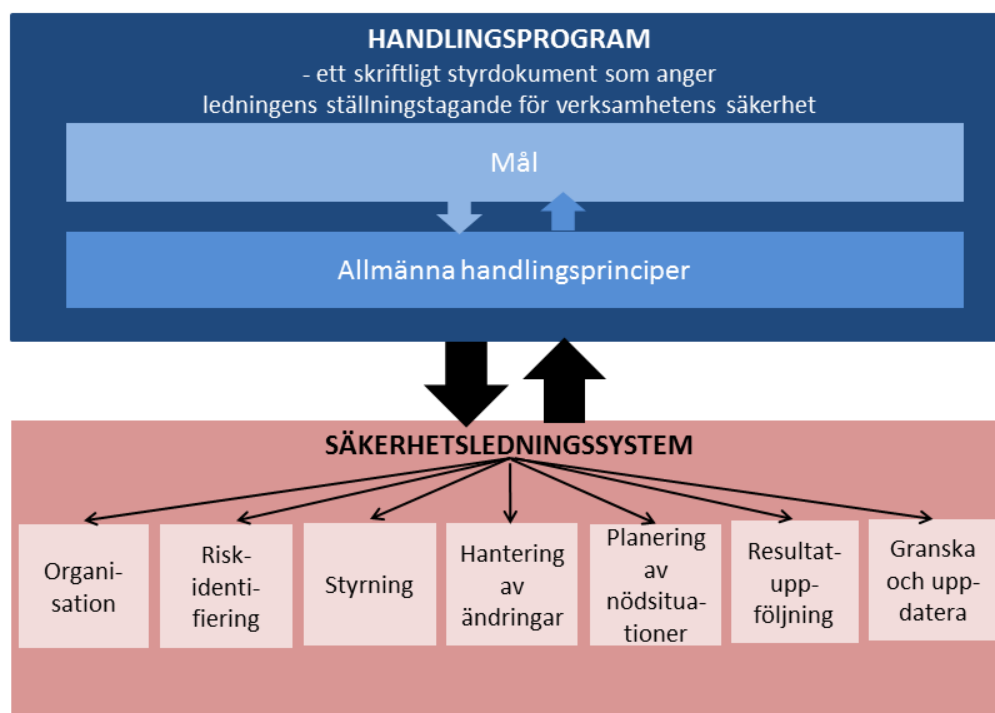

2. Handlingsprogram

Inledning

Syftet med att upprätta ett handlingsprogram är att visa ledningens roll, ansvar och åtaganden att kontinuerligt förbättra åtgärderna för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor och säkerställa hög skyddsnivå. Handlingsprogramet är ledningens säkerhetspolicy och ska ge en översikt över hur verksamhetsutövaren ska bedriva det systematiska arbetet för att säkerställa hög skyddsnivå för människor och miljön. Handlingsprogrammet ska genomföras genom ett säkerhetsledningssystem.

Figur 1 Illustration över handlingsprogrammets delar. Handlingsprogrammets mål och allmänna handlingsprinciper ska genomföras genom säkerhetsledningssystemet.

Handlingsprogrammet ska vara skriftligt och innehålla uppgifter om de mål och allmänna handlingsprinciper som verksamhetsutövaren har ställt upp för att kunna förebygga och hantera farorna för allvarliga kemikalieolyckor. Verksamhetens mål och allmänna handlingsprinciper ska ange förutsättningarna för hur verksamheten ska förebygga allvarliga kemikalieolyckor och begränsa följderna ifall olyckan skulle inträffa.

Handlingsprogrammet ska styra verksamhetens säkerhetsarbete och verkställas genom säkerhetsledningssystemet. Det bör framgå att verksamheten har tillräcklig säkerhet och tillförlitlighet när det gäller organisation samt utformning, konstruktion, drift och underhåll av alla anläggningar, lagerplatser och infrastrukturer som har samband med driften.

För tillståndspliktiga verksamheter enligt miljöbalken som omfattas av den lägre kravnivån enligt Sevesolagstiftningen är handlingsprogrammet en av de handlingar som ska ingå i ansökan i den integrerade miljö- och säkerhetsprovningen enligt miljöbalken och ges in till prövningsmyndigheten (miljöprövningsdelegationen eller mark- och miljödomstolen).

För tillståndspliktiga verksamheter enligt miljöbalken som omfattas av den högre kravnivån enligt Sevesolagstiftningen ska handlingsprogrammet fogas till säkerhetsrapporten. Säkerhetsrapporten är en av de handlingar som ska ingå i ansökan i den integrerade miljö- och säkerhetsprovningen enligt miljöbalken och ges in till prövningsmyndigheten (miljöprövningsdelegationen eller mark- och miljödomstolen).

2.1 Innehåll i ett handlingsprogram

Ett handlingsprogram bör ha en förstasida eller försättsblad där det framgår:

- att dokumentet är ett handlingsprogram för verksamheten med verksamhetens namn och ort utskrivet samt
- datum för upprättande av handlingsprogrammet och vilken version av rapporten som det är.

Handlingsprogrammet ska vara aktuellt och uppdaterat i förhållande till den verksamhet som bedrivs. Det ska ses över regelbundet, minst vart femte år eller tidigare om det finns särskilda skäl och vid behov uppdateras som t.ex. vid större betydande förändringar som kan påverka riskbilden inom verksamheten. Handlingsprogrammet ska alltid uppdateras innan en ändring genomförs inom verksamheten som väsentligt kan påverka faran för allvarliga kemikalieolyckor.

Verksamhetsutövaren ska även på eget initiativ eller på begäran av tillsynsmyndigheten uppdatera handlingsprogrammet om det är motiverat på grund av nya sakomständigheter eller nya tekniska kunskaper om säkerhetsfaktorer. Detsamma gäller för ny kunskap som härrör från analyser av olyckor och så långt som möjligt kunskap om händelser som kunde ha lett till en allvarlig kemikalieolycka och utvecklingen när det gäller kunskaper om bedömning av faror.

Det uppdaterade handlingsprogrammet ska lämnas in till länsstyrelsen så snart det är uppdaterat.

2.1.1 Mål och allmänna handlingsprinciper

För att tydliggöra ledningens och verksamhetens inriktning och ambition i arbetet med att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor ska handlingsprogrammet innehålla uppgifter om mål och allmänna handlingsprinciper som ledningen och verksamhetsutövaren ställt upp för säker hantering av farorna för allvarliga kemikalieolyckor. Detaljerade mål och handlingsprinciper kan även formuleras som har en tydlig koppling till respektive punkt i säkerhetsledningssystemet.

Verksamhetens mål ska beskriva verksamhetens inriktning och ambition för säker hantering av farorna för allvarliga kemikalieolyckor. Målförmuleringen bör utgå från de identifierade farorna vid verksamheten, de industriella aktiviteterna, processerna och anläggningarna samt organisationens komplexitet. Av de allmänna handlingsprinciperna bör det framgå vilka rutiner, förfaranden, metoder och åtgärder som ska vidtas för att uppnå de fastställda målen.

Målen bör väljas så att det är möjligt att följa upp dem både på kort och på lång sikt. Målen uppnås med hjälp av de bestämda handlingsprinciperna och genomförandet av handlingsprinciperna ska beskrivas detaljerat i säkerhetsledningssystemets rutiner och instruktioner.

Målen och handlingsprinciperna ska ge en samlad bild av hela verksamhetens arbete med säkerhetsfrågor, och kan även ge en bild av verksamhetens säkerhetsarbete för de olika punkterna i säkerhetsledningssystemet. Deras omfattning och tillämpning ska ge en hög skyddsnivå för människor och miljö samt omfatta verksamhetens samtliga identifierade riskkällor för allvarliga kemikalieolyckor.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Är handlingsprogrammet aktuellt och uppdaterat i förhållande till den verksamhet som bedrivs? När uppdaterades handlingsprogrammet senast?
- Finns det en tydlig målformulering som uttalar verksamhetens inriktning och ambition för säker hantering av farorna vid verksamheten?
- Utgår målformuleringen från de identifierade farorna vid verksamheten, de industriella aktiviteterna samt organisationens komplexitet?
- Är målen uppföljningsbara på kort och på lång sikt?
- Finns det allmänna handlingsprinciper formulerade som anger vilka rutiner, förfaranden, metoder och åtgärder som ska vidtas för att uppnå de fastställda målen.
- Ger målen och de allmänna handlingsprinciperna en samlad bild av verksamhetens arbete med säkerhetsfrågor för en säker hantering av farorna?

2.2 Verksamhetens säkerhetsledningssystem

För att säkerställa en hög säkerhetsnivå vid en verksamhet krävs att ledningen vid verksamheten upprättar ett system av strukturer, ansvarsområden och rutiner med lämpliga resurser och tillgängliga tekniska lösningar. Ett sådant system benämns säkerhetsledningssystem och är ett ledningssystem med fokus på att förebygga allvarliga kemikalieolyckor och ska omfatta hela verksamheten. Säkerhetsledningssystemet kan definieras som en delmängd av det övergripande ledningssystemet. Det är möjligt att integrera säkerhetsledningssystemet i andra ledningssystem.

Säkerhetsledningssystemet är verktyget för att uppnå de mål och genomföra de handlingsprinciper som verksamhetsutövaren satt upp för verksamheten.

Vid genomförande av verksamhetsutövarens säkerhetsledningssystem ska följande beaktas:

Säkerhetsledningssystemet ska vara proportionerligt mot

- farorna,
- de industriella aktiviteterna och
- organisationens komplexitet

och ska grunda sig på en bedömning av riskerna.

Säkerhetsledningssystemet bör omfatta den del av det allmänna ledningssystemet som inbegriper

- organisationsplanen,
- ansvarsfördelningen,
- rutiner, förfaranden, metoder och resurser för att fastställa och genomföra handlingsprogrammet.

I säkerhetsledningssystemet ska verksamhetsutövaren förklara mer detaljerat hur de allmänna handlingsprinciperna ska genomföras och tillämpas, ända ned till arbetsdokument och instruktioner. Säkerhetsledningssystemet ska beakta det som framgår i bilaga 2 till Sevesoförordningen och omfatta de punkter som står i punkt 2a – g i bilagan.

- Organisation och personal
- Identifiering och bedömning av riskerna för allvarliga olyckshändelser
- Styrning
- Hantering av ändringar
- Planering inför nödsituationer
- Resultatuppföljning
- Granskning och uppdatering

Organisation och personal

Egen personal

Flera olycksutredningar visar att en gemensam grundorsak till att olyckor inträffar har varit brister i ledning, styrning och organisation av säkerhetsarbetet.

Verksamhetsutövaren ska därför se till att det

- finns en roll- och ansvarsfördelning för all personal som har uppgifter i samband med hantering av farliga ämnen och som deltar i hanteringen av risker för allvarliga kemikalieolyckor, samt
- att det vidtagits åtgärder för att öka medvetenheten om att det behövs ständiga förbättringar.

Detta gäller anställda på alla nivåer i organisationen. Det är viktigt att personalen är medveten om aktuella risker som identifierats vid verksamheten och att de får den information och utbildning som krävs för att uppfylla målen.

Entreprenörer och underleverantörer

Roll- och ansvarsfördelningen bör omfatta en beskrivning av situationen när andra arbetsgivare som exempelvis entreprenörer och underleverantörer bedriver verksamhet och utför arbete inom verksamhetsområdet. Det är viktigt att all personal är medveten om aktuella risker och får den information och utbildning som krävs för att minimera risken för att allvarliga kemikalieolyckor inträffar samt vet hur de ska agera ifall olyckan inträffar.

Roller och ansvar

Det är viktigt att definiera roller och befattningar som anställda på alla nivåer i organisationen har. Det bör finnas en beskrivning av de anställdas roll- och ansvarsfördelning, rapporteringsskyldighet och behörighet. Det bör även framgå att det sker en samverkan mellan ledningen och den personal som utför eller kontrollerar säkerhetsarbetet.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det en redogörelse av roll- och ansvarsfördelningen vid verksamheten där den högsta ledningens roll och uppgifter i samband med hantering av risker för allvarliga kemikalieolyckor framgår?
- Finns det en redogörelse av de anställdas roll- och ansvarsfördelning så att det framgår vilka uppgifter och ansvar de har som hanterar farliga ämnen?
- Finns det rutiner för hur externa arbetstagare får information om de risker som finns inom verksamheten och vilka uppgifter och ansvar de har ur ett risk- och säkerhetsperspektiv?
- Finns en beskrivning som anger vilka krav och vilken kompetens som ställs på andra/externa arbetsgivare och deras anställda?
- Finns det angivet vem/vilka befattningar som ansvarar för och ser till att all personal får korrekt information om verksamheten och dess risker?
- Vem som ansvarar för att kontrollera att arbetet inom verksamheten utförs på ett säkert sätt så att risken för allvarliga kemikalieolyckor minimeras.

Finns det angivet vem/vilka som ansvarar för att:

- tillhandahålla resurser inklusive personella resurser för att upprätta och införa säkerhetsledningssystem,
- medvetandegöra personalen om risker,
- identifiera, registrera och följa upp korrigeringar och förbättringar,
- kontrollera oförutsedda situationer och händelser, inkl. nödsituationer,
- identifiera utbildningsbehov, tillhandahålla utbildning och utvärdera dess effektivitet,
- löpande följa upp och utvärdera att säkerhetsledningssystemet följs och är tillräckligt samt ansvarar för att rapportera till högsta ledningen,
- olyckor och tillbud rapporteras till rapporteringssystemet, utvärderas, åtgärdas och följs upp.

Utbildning

Det är verksamhetsutövaren och ledningen som ansvarar för att alla anställda, såväl egen personal som extern personal, får den utbildning som behövs för att verksamheten ska kunna bedrivas på ett säkert sätt och därmed minimera risken att allvarliga tillbud och olyckor med farliga ämnen inträffar. Utbildningsbehovet och utbildningens upplägg för all personal i hela organisationen bör dokumenteras, vilket innefattar såväl anställda på alla nivåer i organisationen som uppdragstagare inklusive entreprenörer. Det bör även framgå att anställda och underleverantörers personal som arbetar inom verksamheten och som har betydelse ur säkerhetssynvinkel deltagit i utbildningarna.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

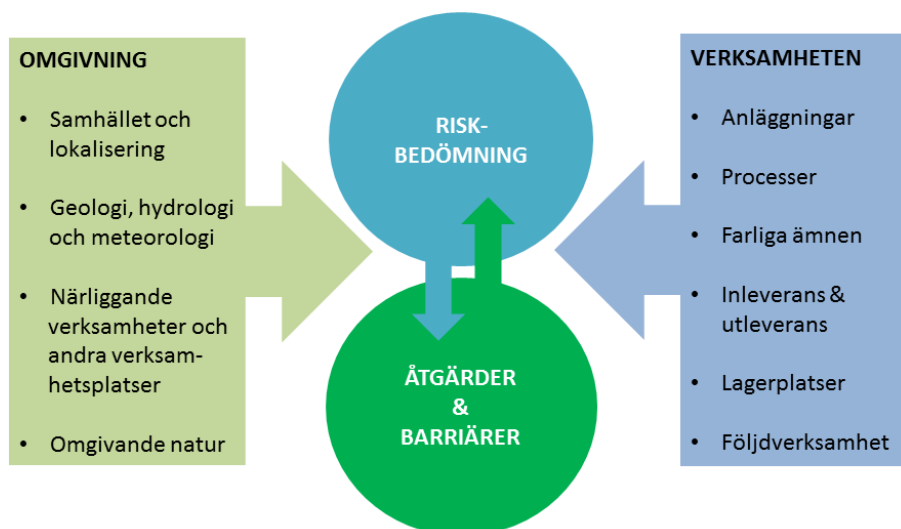
- Finns det beskrivet hur företaget ser till att all berörd personal har den utbildning som behövs för att hantera farliga ämnen på ett säkert sätt så att risken för allvarliga kemikalieolyckor minimeras?
- Finns det angivet hur företaget säkerställer att såväl anställda på alla nivåer i organisationen som uppdragstagare inklusive entreprenörer tillgodogjort sig den utbildning de fått?
- Finns det dokumenterat vilken utbildning som de anställda, egen och extern personal, deltagit i?

Identifiering och bedömning av riskerna för allvarliga kemikalieolyckor

Säkerhetsledningssystemet ska omfatta beslut om införande av förfaranden för att systematiskt identifiera och utvärdera risker som uppkommer till följd av verksamheten. Det ska även finnas rutiner som beskriver förfaranden för att bedöma sannolikheten för att en olyckshändelse inträffar och hur allvarlig den kan bli.

Rutinerna ska införas vid verksamheten och finnas för både normal drift, onormal drift inklusive oförutsedda händelser, vilket även inbegriper den verksamhet som lagts ut på underleverantörer. Det ska finnas rutiner för att definiera åtgärder, både för att förebygga olyckor och för att begränsa konsekvenserna om en allvarlig kemikalieolycka ändå skulle inträffa.

Varje verksamhet är platsspecifik och unik

Figur 2 Exempel på faktorer hos verksamheten och omgivning som kan påverka riskbilden, och utgöra underlag för vilka åtgärder som behöver vidtas för att verksamheten ska vara säker med avseende på allvarliga kemikalieolyckor.

Rutiner för identifiering och bedömning av riskerna bör innehålla uppgifter om vilken kunskap och utbildning som krävs av den personal som gör identifieringen och bedömningen av risker.

Rutinerna bör även utgå från tidigare tillbud och olyckor (både inom och utom den berörda verksamheten), liksom erfarenhet från drift av den aktuella anläggningen, eller liknande anläggningar, och från tidigare genomförda inspektioner, kontroller och översyner.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det beslut om införande av förfaranden för att systematiskt identifiera och utvärdera risker som uppkommer till följd av verksamheten?
- Finns det beskrivet hur rutiner för identifiering och utvärdering av risker tillämpas på alla relevanta stadier från projekttid till urdrifttagande och avveckling?
- Finns det beskrivet hur riskanalyser som använts för att identifiera scenarier som kan leda till en allvarlig kemikalieolycka har genomförts?

Inkluderar redovisningen:

- potentiella risker som uppkommer till följd av eller identifieras under planering, konstruktion, tillverkning, driftsättning och utveckling,
- normala processförhållanden, risker vid normal drift och vid speciella situationer, i synnerhet start, underhåll, urdrifttagande och avveckling,
- tillbud och möjliga nödsituationer, inklusive sådana som uppkommer till följd av komponent- eller materialfel, yttre händelser och mänskliga faktorer och brister i själva säkerhetsledningssystemet,
- potentiella risker från tidigare verksamhet,
- yttre risker som uppkommer till följd av:
  - naturhändelser som exempelvis översvämning, ras, skred, onormala temperaturer, brand, hårda vindar, stormvågor,
  - transporter inklusive lastning och lossning,
  - angränsande verksamheter eller
  - otillåtna handlingar och handlingar i ont uppsåt?

Styrning

Ett säkerhetsledningssystem ska omfatta beslut om rutiner och förfaranden för hur arbetet vid verksamheten ska bedrivas under säkra förhållanden. Dessa rutiner ska införas vid verksamheten. Förutom risker vid normal drift ska hänsyn tas till andra förhållanden som underhåll av verksamheten, fortlöpande egenkontroll av verksamheten, processer, utrustning, larmrutiner samt tillfälliga driftstopp.

Vid beslut om och införande av rutiner och förfaranden ska hänsyn tas till tillgänglig information om:

- Bästa praxis för övervakning och kontroll, i syfte att minska risken för systemfel.
- Kartläggning av verksamhetens utrustning, strategi och metodologi för övervakning och kontroll av utrustningens status.
- Styrning och kontroll av de risker som är förknippade med korrosion och stigande ålder på den utrustning som installerats i verksamheten.
- Lämpliga uppföljningsåtgärder och eventuella nödvändiga motåtgärder.

Bästa praxis kan ses som bästa möjliga metod eller teknik som finns tillgänglig på marknaden och som används för att skapa och upprätthålla god säkerhet vid verksamheten. Genom att redovisa bästa praxis visar företaget att det har kunskap om den teknik som finns tillgänglig på marknaden. Begreppet god säkerhet beskriver en målbild och bästa praxis beskriver vägen dit.

Genom att undersöka och utreda vilka metoder och tekniker som finns tillgängliga på marknaden skapas god kunskap och medvetenhet om vilka metoder och tekniker som använts vid andra liknande processer och hantering av farliga ämnen, och som skulle kunna vara tillämpliga för att skapa och upprätthålla en god säkerhet vid den egna verksamheten. Bästa möjliga teknik regleras även i 2 kap 3 § miljöbalken (allmänna hänsynsregler).

Med andra ord förväntas verksamhetsutövaren ha kontroll, omvärldsbevakning, på forskning, metoder och teknik m.m. som finns tillgängligt och vara uppdaterad på vad som är det bästa för att skapa och upprätthålla en god säkerhet vid den egna verksamheten.

Informationen om process- och konstruktionsrelaterade risker som erhålls vid identifieringen och värderingen av risker bör verksamhetsutövaren hålla aktuell och lättillgänglig för de anställda.

Informationen från riskbedömningsarbetet är en viktig utgångspunkt när rutiner för och instruktioner om hur arbetet ska bedrivas under säkra förhållanden tas fram. De dokumenterade rutinerna och instruktionerna ska införas i organisationen för att säkerställa avsedd konstruktion, design och drift av anläggningar, processer, utrustning och lager.

Instruktionerna kan exempelvis ingå i en drifthandbok och omfatta:

- Idriftsättning
- Start och normal periodisk avstängning
- Alla faser i normal drift, inklusive test, underhåll och tillsyn
- Upptäckt av och reaktion på avvikelser från normala driftförhållanden
- Tillfälliga eller speciella operationer
- Drift vid underhållsarbeten, nöddrift och urdrifttagning

Rutiner, instruktioner och arbetsmetoder bör utvecklas i samarbete med den personal som ska följa rutinerna och formuleras så att de förstås av all personal. Verksamhetsutövaren bör säkerställa att dessa genomförs och tillhandahålla utbildning som är anpassad till verksamheten och dess risker vid hantering av farliga ämnen. Rutiner, instruktioner och arbetsmetoder bör genomgå regelbunden revision för att säkerställa att de är aktuella och korrekta samt för att kontrollera att de i praktiken följs.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det beslut om rutiner och förfaranden för hur arbetet vid verksamheten ska bedrivas på att uppnå säkra förhållanden?
- Finns det redovisat hur rutiner, instruktioner och arbetsmetoder har utvecklats i samarbete med den personal som ska följa rutinerna?
- Är rutiner, instruktioner och arbetsmetoder tydligt formulerade?
- Finns det beskrivet hur verksamhetsutövaren säkerställer att fastställda rutiner, instruktioner och arbetsmetoder följs?
- Finns det dokumenterat hur verksamhetsutövaren tagit hänsyn till bästa praxis?
- Finns det redogjort hur verksamhetsutövaren/företagsledningen tillhandahåller anpassad utbildning för anställda och entreprenörer?
- Finns det angivet med vilken frekvens som revision av rutiner, instruktioner och arbetsmetoder sker?

Hantering av ändringar

Säkerhetsledningssystemet ska omfatta beslut om och införande av förfaranden för att planera ändringar eller konstruktion av nya anläggningar, processer eller lager. Det innebär att verksamhetsutövaren ska upprätta och använda rutiner för planering och kontroll av alla ändringar vid verksamheten och organisationen. Rutinerna ska tillämpas på såväl befintlig verksamhet som vid utformning av nya anläggningar, processer och lager vid verksamheten.

Ändringar i en befintlig verksamhet eller vid utformning av nya verksamheter och anläggningar kan orsaka en ändrad riskbild. Det är därför viktigt att det finns rutiner för hur sådana ändringar ska hanteras. Ändringarna som påverkar säkerheten kan exempelvis innefatta personal, anläggning, processer, processvariabler, material, utrustning, rutiner, programvaror, konstruktioner samt yttre omständigheter.

Verksamhetsutövarens skyldigheter vid ändring av en verksamhet regleras även i 6 § Sevesoförordningen. En anmälan om ändring ska ges in till länsstyrelsen när det gäller

- betydande ökning eller minskning av mängden av det farliga ämnet enligt tidigare anmälan, eller betydande ändring av arten eller den fysiska formen av detta,

- sådana ändringar av en verksamhet eller en anläggning som väsentligt kan påverka faran för allvarliga kemikalieolyckor,
- definitiv nedläggning av verksamheten eller dess tagande ur drift eller
- ändringar i de uppgifter som avses i 4 § Sevesoförordningen punkt 1–3.

En sådan anmälan behöver inte göras i de fall ändringen kräver tillstånd enligt 9 kap. 6 § miljöbalken. Uppgifterna som anges i 6 § Sevesoförordningen om anmälan av ändring ska istället anges i handlingsprogrammet eller på annat sätt i ansökningshandlingarna.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det beslut om förfaranden för att planera ändringar eller konstruktion av nya anläggningar, processer eller lager?
- Redovisas och definieras det vad som utgör en ändring hos företaget?
- Framgår det vilka befattningar som har befogenhet att initiera och genomföra ändringar?
- Framgår det vilka befattningar som ansvarar för att genomföra riskanalyser vid ändringar i verksamheten samt identifiera och analysera ändringens eventuella följder för säkerheten?
- Framgår det vilka befattningar som ansvarar för beskrivning av säkerhetsåtgärder inklusive informations- och utbildningsbehov vid förändringar av driftsförfaranden?

Planering inför nödsituationer

Säkerhetsledningssystemet ska omfatta beslut om och genomförande av förfaranden för att identifiera förutsebara nödsituationer genom systematisk analys. Syftet är att utarbeta, testa och granska planerna för räddningsinsatser vid sådana nödsituationer och ge särskild utbildning till berörd personal. Denna utbildning ska ges till all personal som arbetar inom verksamheten, även underleverantörers berörda personal.

Säkerhetsledningssystemet ska beskriva hur en nödsituation som uppkommer inom verksamheten ska hanteras. Det ska finnas skriftliga rutiner för utbildning inför nödsituationer till berörd personal samt andra arbetstagare såsom entreprenörer och underleverantörer. Det är viktigt att kombinationen och omfattningen av både teoretisk och praktisk kunskap fungerar gemensamt.

Rutinen för upprättande och utformning av förfarandet för att identifiera förutsägbara nödsituationer bör omfatta följande:

- En beskrivning av genomförda riskanalyser som använts för att identifiera scenarier som kan leda till en allvarlig kemikalieolycka. Riskanalyserna bör omfatta alla anläggningar och lager som har granskats systematiskt för att hitta eventuella tekniska, organisatoriska eller mänskliga brister som kan leda till en nödsituation.

- En beskrivning av den kompetens och befattning som arbetsgruppen har som genomfört den systematiska analysen.
- En beskrivning av tillvägagångssätt för att informera och utbilda personal och andra arbetstagare om verksamhetens interna beredskaps- och nödlägesplanering.
- Information om vem som håller rutinen uppdaterad.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det beslut om genomförande av förfaranden för att identifiera förutsebara nödsituationer genom systematisk analys.
- Finns det beskrivet vilken kompetens som arbetsgruppen/befattningen har som genomfört den systematiska analysen?
- Finns det beskrivning av tillvägagångssättet för att informera och utbilda personal och andra arbetstagare om verksamhetens interna beredskap?
- Finns det beskrivet vilka befattningar och ansvarsområden som har befogenhet att hålla rutinen uppdaterad samt initiera ändringar i den?

Resultatuppföljning

Säkerhetsledningssystemet ska omfatta beslut om och genomförande av förfarandet för att kontinuerligt utvärdera

- efterlevnaden av målen med verksamhetsutövarens handlingsprogram inklusive säkerhetsledningssystem samt
- mekanismerna för egenkontroll och korrigerande åtgärder om det förekommer brister.

Förfarandet ska omfatta

- verksamhetsutövarens rutiner för anmälan av allvarliga kemikalieolyckor eller händelser som kunde ha lett till en olyckshändelse, särskilt då det brustit i skyddsåtgärderna, undersökningar av dessa och uppföljningen utifrån tidigare lärdomar samt
- resultatindikatorer för säkerhet och andra relevanta indikatorer.

De fastställda och införda rutinerna för resultatuppföljning ska ange hur verksamhetsutövaren går till väga för att kontinuerligt säkerställa att säkerheten vid verksamheten övervakas och utvärderas och att de mål som verksamhetsutövaren ställt upp inom ramen för handlingsprogrammet och säkerhetsledningssystemet följs.

För att möjliggöra uppföljning och bedöma efterlevnaden av målen i verksamhetsutövarens handlingsprogram och säkerhetsledningssystem kan de brytas ner i mera konkreta kortsiktiga mål och vid behov vidare i enstaka åtgärder som kan följas upp och mätas.

En tillförlitlig resultatuppföljning kräver både en aktiv och en reaktiv resultatuppföljning.

Aktiv resultatuppföljning

Vid aktiv resultatuppföljning som exempelvis intern revision och skyddsronder kontrolleras riskerna innan ett tillbud eller en olycka inträffar. Det innebär uppföljning och kontroll av att arbetet utförs i överensstämmelse med handlingsprogrammet och de uppsatta målen samt givna rutiner och instruktioner men även t.ex. kontroll av att lämplig kunskap finns hos personalen.

Reaktiv resultatuppföljning

Reaktiv resultatuppföljning i form av rapportering eller utredning bör ske efter att en olycka eller ett tillbud inträffat. Detta kräver ett system för tillbuds- och olycksrapportering där inte bara de direkta orsakerna identifierats, utan även bakomliggande brister som lett till händelsen (avvikelse rapportering). Det är av stor vikt att bristfälliga skyddsåtgärder särskilt uppmärksammas. Utredning, analys och uppföljning, inklusive information till berörd personal, ingår lämpligen, för att säkerställa erfarenhetsåtföringen. Informationen från resultatuppföljningen spelar också en viktig roll som underlag vid utvärdering och revision.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det beslut om och genomförande av förfarandet för att kontinuerligt utvärdera efterlevnaden av målen med verksamhetsutövarens handlingsprogram inklusive säkerhetsledningssystem, samt mekanismerna för egenkontroll och korrigerande åtgärder om det förekommer brister.
- Finns det beskrivet vilka befattningar som är ansvariga för att initiera utredning och korrigering vid avvikelse från någon del av säkerhetsledningssystemet?
- Finns det beskrivet hur företaget går tillväga vid inträffat tillbud eller olycka för att identifiera de direkta orsakerna samt bakomliggande orsaker till händelsen?

Granskning och uppdatering

Säkerhetsledningssystemet ska omfatta beslut om och införande av förfaranden för

- periodisk systematisk bedömning av handlingsprogrammet inklusive säkerhetsledningssystemets effektivitet och lämplighet,
- dokumenterad granskning av strategins och säkerhetsledningssystemets resultat och
- högsta ledningens uppdatering av säkerhetsledningssystemet, inklusive överväganden av och införande av nödvändiga ändringar enligt resultatet av granskningen och uppdateringen.

Granskning

Granskningen syftar till att verifiera att den organisation samt de rutiner som upprättats vid verksamheten är ordentligt införda och överensstämmer med vad som är planerat. Med regelbundna externa revisioner kan verksamhetsutövaren kontrollera att interna och externa krav uppfylls och efterlevs. Resultatet från revisorerna redovisas för verksamhetsledningen och används som underlag för att avgöra om åtgärderna behöver vidtas. Den regelbundenhet och systematik som anges i reglerna kan bl.a. baseras på att ett revisionsprogram upprättas.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Finns det beslut om periodisk systematisk bedömning?
- Finns det angivet vilka anläggningar, processer, aktiviteter och delar av säkerhetsledningssystemet som reviderats?
- Finns det angivet när och hur ofta varje anläggning har reviderats?
- Finns det redovisade uppgifter om vem som är ansvarig för varje revision?
- Finns det uppgifter om personal- och resursbehov för varje revision innefattande behov av oberoende revisorer, specialister och teknisk hjälp?
- Finns det beskrivet vilken revisionsmetod och andra hjälpmedel som använts, exempelvis frågeformulär, checklistor, intervjumetodik etc.?
- Finns det beskrivet hur rapportering av revisionsresultatet skett?

Uppdatering och utvärdering

Uppdateringen syftar till att utvärdera resultatet av granskningen och pröva om handlingsprogrammet och säkerhetsledningssystemet är fortsatt lämpligt, tillräckligt och effektivt. Uppdateringen genomförs av ledningen för verksamheten, en granskning däremot kan utföras av oberoende personer.

Resultatet av en utvärdering kan leda till att handlingsprogrammet och säkerhetsledningssystemet behöver omarbetas.

Underlag för en utvärdering är exempelvis tillgängliga revisionsresultat och andra uppgifter om ledningssystemets effektivitet samt förutsedda ändringar i till exempel lagstiftning och teknologi. En allmän drivkraft är ledningssystemens principer om ständiga förbättringar.

Exempel på frågeställningar som företaget eller myndigheterna kan ställa för att kontrollera att företaget fångat innebörden i avsnittet

- Framgår det när och hur ofta verksamheten ska utvärderas?
- Framgår det vilken befattning som ansvarar/har befogenhet att initiera en utvärdering? Jfr ovanstående punkt.
- Finns det beskrivet hur revisionsresultatet ska utvärderas?

3. Lagstiftning och fördjupningslitteratur

Lag (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

Lag (2015:233) om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

Förordning (2015:236) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps föreskrifter om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor (MSBFS 2015:8)

Olycksrisker och MKB, Att integrera risk- och säkerhetsfrågor i MKB-processen, MSB-publikation december 2012, ISBN 978-91-7383-305-9

Summeringsregeln, Tillämpning av bilaga 1 till förordning (2015:236) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor, MSB publikation 2015, ISBN 978-91-7383-605-0

